

PSIHOLOGIJA MNOŽICE

VID PEČJAK, SAMOZALOŽBA, LJUBLJANA 1994, 228 STRANI

Mirjana Ule

Eden naših najjemenentnejših akademskih psihologov, prof. dr. Vid Pečjak, je v letu 1994 izdal knjigo z naslovom Psihologija množice. S tem delom se je še bolj uveljavil v novi psihološki disciplini, ki se ji v zadnjih letih vse bolj posveča tako raziskovalno kot predavateljsko, v politični psihologiji.

Nastopi velikih množic so v zgodovini pogosto odločali o usodah držav, mest, vladavin, družbenih sistemov. Različni politični in verski vodje so uporabljali in pogosto zlorabljali nakopičeno fizično in psihološko moč množic za svoje cilje. Posebno dvajseto stoletje bi lahko označili kar za "stoletje množic", saj so v njem nemara bolj kot kadarkoli prej množice igrale bistveno zgodovinsko vlogo.

Množice sprožajo v ljudeh zelo ambivalentne občutke. Obenem nas privlačijo in odbijajo. Privlačijo nas npr. zaradi svoje spontanosti, zaradi močnih afektov, ki se v njih lahko sprožajo. Odbijajo nas zaradi svojega nenadzorovanega vedenja, zaradi velike fizične sile in psiholoških pritiskov na posameznike itd. Zdi se, da množice skrivajo v sebi moč in značilnosti, ki daleč presegajo samo vsoto psiholoških in fizičnih lastnosti posameznikov. Kaj je moč množic? Je to zgolj nakopičena fizična energija mnogih ljudi, zbranih na istem prostoru? Je to vsota zahtev, želja, občutkov in gonov posameznikov, zbranih v množico? Ali je to kak poseben socialni vpliv, ki karakterizira velike in spontane skupine ljudi in se mu morajo posamezniki podrediti? S temi vprašanji so se ukvarjali mnogi teoretiki in praktiki.

Knjiga prof. Pečjaka je prišla na naše tržišče v času, ko je zaradi sedanjih dogajanj v bližini Slovenije, pa tudi v Vzhodni Evropi tematika psihologije množic izjemno aktualna zadeva. Predvsem na Balkanu se že nekaj let nenehno srečujemo s fascinacijo množic. Kot piše eden največjih evropskih socialnih psihologov S. Moscovici v svoji knjigi iz leta 1984 z naslovom "Čas množic", pa naj bi se tudi sodobna zahodna evropska družba nahajala v "dobi množic", pa čeprav bolj v obliki različnih tihih oz. "razsutih" množic, ki jih združujejo mediji in način vsakdanjega življenja.

Množice so bodisi neposredno dejavne, npr. v obliki protestov, spopadov, ali pa prisotne kot tiha, latentna grožnja vsaki trenutni oblasti. Kaj pa v Sloveniji? Seveda poznamo različne, večji del kratkotrajne množične proteste in zahteve, toda zdi se, da tu niso ugodna tla za tiste prave množice, ki bi pretresle vso družbo. A ne slepimo se,

tudi takšni dogodki so kaj hitro možni, saj so tu vsi potenciali za to: ekonomsko prestrukturiranje, ki cele sloje postavlja v bistveno drugačen ekonomski položaj, dokaj visoka nezaposlenost, ki določenim strukturam prebivalstva grozi s trajno brezposelnostjo, naraščajoča nestrpnost do "drugačnih" in "označenih", mrzlično iskanje krivcev za vse tegobe vsakdanjika večine ljudi.

In kaj nam prinaša knjiga tako eminentnega pisca psihološke strokovne literature, kot je prof. Pečjak? Knjiga je razdeljena na šest poglavij. V Uvodnem razmišljanju nas avtor vodi najprej skozi različne pojme množic, metode proučevanja množičnih pojavov, predstavi množice skozi stoletja. Razloži, zakaj je dvajseto stoletje stoletje množic in kaj je danes z množico.

V drugem poglavju z naslovom Množični pojavi nas seznanijo s tipičnimi psihološkimi fenomeni množic, zlasti s pojavi čustvene vznemirjenosti množice, množičnih sugestij, množične hipnoze, razosebljanja v množici, identifikacijo. Ta prikaz nato poglobi v tretjem poglavju, kjer predstavi dejavnike množice, ki so po Pečjaku "vse to, kar se pojavlja tik pred njo ali hkrati z njo." (str.59) Dejavniki lahko torej vplivajo neposredno na množico, preden se zbere ali med zborovanjem, in na tiste, ki vplivajo na množico mnogo prej (npr. ekonomska kriza). Dejavnike množice razdeli na formalne in vsebinske. Formalni se nadalje delijo na zunanje (fizični in socialni) in notranje (individualno osebnostne, kolektivno osebnostne).

Nadalje prof. Pečjak predstavlja posebne množice, kot so agresivna množica, histerična množica, množica v paniki, linči, analizira množične samomore, športne množice oziroma množice navijačev.

Zelo zanimivo je poglavje o teoriji in modelih množičnih pojavov, kajti tu nas avtor poleg že klasičnih teorij (Le Bon, Freud, Tarde) seznanijo tudi z manj znanimi in sodobnimi modeli, ki temeljijo npr. na teoriji komunikacije ter na matematičnih modelih (teorija katastrof, teorija koristi ipd.). Tudi avtor sam je izdelal svojo teorijo množičnih uporov, ki sloni na razmerju med ojačevalci in reduktorji socialnega pritiska. Njegov teoretski model ima dva osnovna dela: vir (vladajoča oligarhija) in naslov (ljudi). Med virom in naslovom obstaja stalna napetost, ker vladajoča oligarhija izvaja pritisk na ljudi, izvaja množično zastraševanje ipd. Napetost je odvisna od relativne deprivacije, t.j. od tega, koliko in kako ljudje občutijo različne omejitve, ki jim jih nalaga politični sistem. Do množičnega upora pa pride, kadar je občuteni pritisk večji od strahu ljudi pred sistemom. Pečjak opredeli tudi kvantitativno formulo za določanje stopnje upornišтва. Določi jo kot produkt med občutenim pritiskom in razliko med reduktorji upora (strah, prenos, identifikacija z agresorjem) in ojačevalci upora (upanje, prinos, identifikacija s soljudmi, socialna indukcija).

Prof. Pečjak analizira tudi razne načine vplivanja na ljudi oz. priprave na "biti množica". Glavna načina vplivanja sta po njegovem mnenju propaganda in vzgoja; propaganda v skrajni verziji "pranja možganov" in vzgoja v obliki indoktrinacije. Posebno mesto tu zavzemajo seveda sredstva množičnega komuniciranja kot oblikovalci novih množic.

Bralska javnost, ki se običajno zbere vsako jutro k svojemu "obredu," je pravzaprav zopet neka množica, v kateri ljudje izgubljajo svojo avtonomnost in individualnost, in

to pod vtisom zelo individualnega početja - zasebnega branja jutranjega časopisa. Bralci se nevede spreminjajo v množico pokornih avtomatov, dajo se "hipnotizirati" v svojih kabinetih, kuhinjah in dnevnih sobah, pa sploh ne opazijo hipnotizerja.

Mediji torej povzročijo zamenjavo "združenih množic" z "razdruženo množico" - javnostjo. Kljub tej difuziji pa mediji dosežejo prenos določenih sugestij k posameznikom prav tako uspešno ali še bolj, kot se to dogaja z množično sugestijo in posnemanjem v vidnih množicah.

Avtor se ne sprašuje o tem, kako eliminirati agresivne množične izbruhe, temveč jih pomaga razumeti in po možnosti predvideti. Skratka, dobili smo prvo slovensko avtorsko knjigo o psihologiji množic, ki uporablja primere iz naših prostorov. Knjiga je pisana in oblikovana privlačno in pestro kot vse knjige prof. Pečjaka.

Prof. dr. Jurek Masek je vodilni psiholog osebnosti in eden najplodovitejših piscev psiholoških del v Sloveniji, eno njegovih zadnjih del je knjiga Psihološki portret Slovencev. V okviru svojih raziskovanj o povezanosti osebnostnih značilnosti in vrednotami si je zastavil tudi zanimivo vprašanje, kakšna so psihološke značilnosti Slovencev.

Vprašanje o psiholoških značilnostih naroda so si zastavljali tudi nekateri drugi pomenitni psihologi, vendar pa mu je prof. Masek dal najobsevirni in pomen. Svoja razmišljanja in raziskovalne rezultate o tej temi je predstavil v knjigi Psihološki portret Slovencev, s katero nadaljuje delo, ki ga je začel že v svoji knjigi o slovenskem narodu in znanosti.

Avtor je v knjigi predstavljal analizo osebnostnih lastnosti in osebnostnih značilnosti Slovencev, ki jih je pridobil bodisi z lastnimi raziskovanji (delo, ki ga je opravil v okviru raziskav) ali z lastnimi študijami na področju osebnostne psihologije. Masekova knjiga je visoko strokovno delo, njena osnova je tudi jasen in razložen pristop k jeziku z veliko primeri.

Avtor se v svojih empiričnih raziskavah osebnostnih lastnosti Slovencev opira predvsem na znanje Eysenckov hierarhični model osebnostnih lastnosti in na Cattellovo faktorjsko analizo osebnostnih lastnosti. Ta modela sta medsebojno dokaj primerljiva, s tem da daje Cattellov model bolj podrobno tipologijo osebnostnih potez, Eysenckov model pa daje globalni pogled na tisti trih osnovnih osebnostnih dimenzij (introvertnost-ekstrovertnost, čustvena ravnovesnost-čustvena labilnost, trdnost-blagost). Eysenckove dimenzije osebnosti najbolj dobro ustrezajo 1.1. sekundarnim faktorjem v Cattellovi faktorjski tipologiji osebnostnih potez.

V knjigi so najprej predstavljeni splošne osebnostne poteze socialni oz. nacionalni značaj (narodnostna zavest, identiteta in samopodoba, narodnostni značaj-posebne in resnica, psihološko preučevanje velikih skupin in skupnosti). Avtor nam predstavi pojem osebnostnega procesa in njegove dimenzije in pride h kompoziciji področij o osebnostnih značilnostih Slovencev in drugih narodov (primerja nas znanje z

